

Putnošana Kaukāzā

OTARS
OPERMANIS
Teksts un foto

Lai gan Gruzija un citas Dienvidkaukāza valstis pēdējā laikā ir ļoti populārs Latvijas ceļotāju galamērķis, tas vairumā gadījumu aprobežojas ar vīna, ēdiena, alpīnisma, draudzēšanās un klosteru tūrismu. Tāpēc vēlos dalīties savā pieredzē, lai parādītu, ka šis reģions var būt interesants arī ornitologiem, īpaši tiem, kuri nav apmeklējuši citas Dienvideiropas valstis.

Esmu apmeklējis Gruziju un Azerbaidžānu vairākas reizes dažādos gadalaikos pēdējo trīs gadu laikā. Lai gan iespaidu ir bijis daudz, šajā rakstā koncentrēšos galvenokārt uz spilgtākajām atmiņām, konkrētām vietām un laika periodiem. Mani, pirmkārt, interesēja vispārīgas dabas aizsardzības problēmas, bet es arī lielā mērā koncentrējos uz putnu

fotografēšanu, t. i., meklējot iespējas piekļūt tiem tuvāk, vienlaikus tos īpaši netraucējot.

Gruzija tāpat kā daudzas citas zemes ir saistīta ar zināmām klišejām, šajā gadījumā – kalni un kalnieši, silta jūra un tamlīdzīgi. Tāpēc varbūt šķietīs dīvaini, ka mana iemīļotākā vieta atrodas pašos Gruzijas austrumos, kur nav nedz kalnu, nedz jūras, bet ir stepe vietā, kur reģions robežojas ar Azerbaidžānu. Vietu nosacīti dēvē par Čačunu, lai gan kartē nekur šādu nosaukumu neesmu atradis. Tā ir Jori upes izgauzta ieleja sausā stepes plato ar lēzeniem pakalniem. Čačuna ir ziemas ganības simtiem tūkstošiem aitu, bet vasarā tās veic vairāku simtu kilometru pārgājienu uz daudz augstāko Džavahetijas plato un Mazo Kaukāzu, tāpēc Čačuna vasarā kaut kādā ziņā šķiet “pamesta”. Ainavu mazliet bojā padomju laikos uzbūvēts aizsprosts, kas uzplūdinājis Jori upi augštecē uz rietumiem. Brižiem Čačuna atgādina Austrumāfrikas savannu, tikai bez savvaļas pārnadžu bariem (to vietā ir aitas) un tāpat arī bez lielajiem plēsējiem, ja neskaita vilkus. Netālu austrumpusē atrodas arī

Vašlovani nacionālais parks, kas gan maz atgādina nacionālo parku Rietumu izpratnē (tā ir tūristiem praktiski nepieejama teritorija pievedceļu trūkuma, reljefa un stingrās kontroles (robežsardzes) dēļ) un kas drīzāk funkcionē kā stingra režīma dabas rezervāts. Tajā pēdējos gados klejo vismaz viens leopards, cik zināms – tēviņš, un meklē sev partneri.

Ligzdošanas periodā interesantas sugas ceļotājam no Latvijas Čačunā būtu: sārtais strazds *Sturnus roseus*, melnpieres čakste *Lanius minor*, sarkangalvas čakste *Lanius senator*, daglā čakstīte *Oenanthe pleschanka*, dūkanā čakstīte *Oenanthe isabellina*, melnsejas ļauķis *Sylvia mystacea* (*menetriesi*), parku ļauķis *Sylvia hortensis*, akmeņzvīrbulis *Petronia petronia*, rudastes strazdīgala *Cercotrichas galactotes*, melngalvas stērste *Emberiza melanocephala*, lielā stērste *Emberiza calandra*, īspirkstu cīrulis *Calandrella brachydactyla*, mazais cīrulis *Calandrella rufescens*, stepes cīrulis *Melanocorypha calandra*, karaliskais ērglis *Aquila heliaca*, melnais grifs *Aegypius monachus*, mazais piekūns *Falco naumanni*, mājas apogs *Athene noctua*, rudā dižpile *Tadorna*

Baltspārnu erickiņš *Phoenicurus erythrogastrus* smiltsērķškos. Stepancinda, oktobris.

Čūskērglis *Circaetus gallicus*. Čačuna, jūnijs.

Zaļās vārnas *Coracias garrulus*. Čačuna, jūnijs.

Rudastes strazdīgala *Cercotrichas galactotes* – Čačunā ir sastopamas dažas diezgan tipiskas tuksnešu un pustuksnešu sugas.

Melngalvas stērstes *Emberiza melanocephala* migrāciju laikā. Vašlovani, aprīlis.

Gruzijā pavasarī uzdzied ne tikai augi bet arī putni. Bišu dzenis *Merops apiaster*. Vašlovani, aprīlis.

Stepes cīrulis *Melanocorypha calandra*. Čačuna, maijs.

Mazais mušķērājs *Ficedula parva*. Kaukāzā tēviņiem apkakle nav tik spilgti oranža, kā tas ir Latvijā. Abšeronas pussala, maijs.

Mazais piekūns *Falco naumanni*. Širvanas nacionālais parks, maijs.

Vaşlovani nacionālais parks, aprīlis.

ferruginea, Armēnijas kaija *Larus armenicus*. Bišu dzeņi *Merops apiaster*, pupuķi *Upupa epops* un zaļās vārnas *Coracias garrulus* ir fona sugas – tās ligzdo visuresošajās, ūdens izgrauztajos strautu un upīšu stāvkrastos un labprāt pozē fotogrāfiem, īpaši ja tie atrodas automašīnā. Dažreiz šķiet dīvaini, cik ļoti mēs priecājamies par šo eksotisko sugu klātesamību Latvijā, ja citur šīs sugas ir tik parastas kā pie mums žagatas un siļi... Un līdzīgi – ar kādu entuziasmu griezīni man rādīja Gruzijā retā jūras ērgļa ligzdu un droši vien brīnījās gan par manu vienaldzību pret jūras ērgļiem, gan

par to, kā es varu dzīties pakal katrai zaļajai vārnai.

Esmu apmeklējis arī divas vietas Azerbaidžānā – Abšeronas pussalu, kas iestiepjas Kaspijas jūrā uz ziemeļiem no Baku, un Širvanas nacionālo parku uz dienvidiem no Baku. Man nelaimējās apmeklēt Abšeronas pussalu migrāciju laikā, taču arī maija sākumā tur bija pietiekami interesanti – ligzdojošie putni (zīriņi, kaijas, tilbītes, garstīlbji *Himantopus himantopus* un jūras tārtiņi *Charadrius alexandrinus*) un arī acīmredzot vēlīni plēsēji-migranti (kljāni, ste-

pes ērgļi *Aquila nipalensis*, ķīķi *Peris apivorus*, zvirbuļvanagi *Accipiter nisus*). Bija jāuzmanās no mežacūkām (stepes paveids – “kamišovij kaban” – tāds ceļu negriezīs!) ar mažuļiem un no čūskām – vienā dienā redzēju vairāk čūsku nekā pēdējos desmit gados kopā, tiesa, vairākums no tām bija nekaitīgi zalkši.

Širvanas nacionālais parks ir pēdēja gazeļu džeirānu dabiskā dzīvotne Azerbaidžānā (suga ir reintroducēta arī citās vietās). Senāk džeirāni un tiem sekojošie leopardi dzīvojuši arī Čačunā. Saskaņā ar parka administrāciju, apmēram 55 000 hektāru lielajā parkā dzīvo 8000 džeirānu, kuru skaitu kontrolē ne tikai cilvēki, bet arī ap 200 vilku. Parkā dominē sausie biotopi – līdzena stepe, pustuksnesis –, bet ir arī mākslīgas ūdenstilpes ar niedrājiem, kas migrāciju laikā pievilina ūdensputnus. Daudzviet parkā iegūst naftu – strādā vecmodīgi naftas pumpji. Sausā daļa putnu sugu ziņā bija visai trūcīga: cīruļi, čakstītes, dzeguzes *Cuculus canorus*, kuitālas *Numenius arquata* (laikam gan vēl migrējošās), stepes lījas *Circus macrourus*, čūskērgļi *Circaetus gallicus*, barojās sārto strazdu bariņi un mazo piekūnu *Falco naumanni* grupas, parka malās, kur ir bagātīgāka veģetācija, ganījās un bļautījās melnais frankolins *Francolinus francolinus*.

Kādā vēlā rudenī ar pirmajiem sniegiem devos uz Stepancmindu, kas

Čačuna, jūnijs.

Plēsīgo putnu monitoringa vieta Batumi, oktobris. Fonā Melnā jūra.

ir pazīstama tūrisma vieta galvenās maģistrāles malā, kura pāri Lielajam Kaukāzam savieno Gruziju ar Krievijas Federāciju. Pavadījis divas dienas pilnīgi bezcerīgā pasākumā, kāpelēdams pa kalniem, lai atrastu Kaukāza rubeni *Tetrao mlokosiewiczii* un klinšu ložņu *Tichodroma muraria* (kā vēlāk uzzināju, šīm sugām labāks laiks ir pavasaris, bet ieguvu labas bildes ar baltgalvas grifu *Gyps fulvus* un bārdaino grifu *Gypaetus barbatus*), beigās uzstādīju reālākus mērķus – apmeklēt Stepancminčas apkārtnē esošās smiltsērķšķu audzes, kur no kalnu augstumiem vajadzēja būt “nokāpušiem” baltspārnu erickiņiem *Phoenicurus erythrogastrus* un dižajiem svilpjiem *Carpodacus rubicilla*. Šie putni ligzdo augstāk kalnos un lejā sastopami tikai ziemā. Šķita nedaudz pārsteidzoši, ka erickiņi, kas man tomēr asociējas ar kukaiņēdājiem, visu ziemu pārtiek no ogām. Vēl interesantas sugas bija kalnu čuņčiņš *Phylloscopus sindianus* (Kaukāza pasuga – *lorenzii*) un sarkanpieres ģirlicis *Serinus pusillus*.

Nobeigumā nevar nepieminēt arī plēsīgo putnu migrācijas izrādi pie Batumi. Simtiem tūkstošu plēsēju

kādu laiku rudens migrācijas laikā barojas Kolhīdas zemienē, bet, kad pienāk laiks doties tālāk, tie lielā koncentrācijā šķērso samērā nelielo piekrastes joslu pie Batumi, jo no austrumiem putnus ierobežo Mazais Kaukāzs. Tas, kas ornitologam ir jādara, – jāatrod labs novērošanas punkts un no augusta līdz oktobrim jāveic uzskaites. Jau gandrīz desmit gadus šo darbu veic starptautiska komanda (<http://www.batumiraptorcount.org/>). Dominējošās sugas augustā ir klijaņi un ķiķi. Vēlāk putnu skaitliski varbūt ir mazāk, taču parādās vairāk ērgļu, vanagu un liju. Katru gadu rudens migrācijas laikā Batumi tiek uzskaitīti vairāk nekā miljons plēsīgo putnu. Vienā no dienām, kad uzturējos Batumi, tika saskaitīti 13 000 plēsēju, kas oktobrī uzskatāms par ļoti labu rezultātu. Lielākais personiskais ieguvums bija vidējie ērgļi *Aquila clanga*, kurus nevar bieži novērot, kur nu vēl nofotografēt.

Vienīgais, kas aptumšoja šo brīnišķīgo izrādi, bija fakts, ka visu migrācijas laiku notiek arī plēsīgo putnu medības (par spīti dabas aizsardzības aktīvistu pūliņiem) – šāvieni skanēja gandrīz visu novērošanas

laiku. Es tā arī nesapratu, vai medības ir oficiāli atļautas, vai tās notiek nelegāli, visdrīzāk jau pēdējais... Acīmredzot visvairāk cieš ķiķi, kas ir visizplatītākā suga, un vietējiem iedzīvotājiem ir pat savs tradicionālais ēdiens, kura pamatā ir ķiķa gaļa. Tātad šīs medības sakņojas senās tradīcijās, un droši vien tāpēc ir tik grūti tās pārtraukt.

Kopumā abas valstis ir pietiekami civilizētas, un bez liela riska var ceļot, uz savu roku noīrējot mašīnu vai noalgotot mašīnu ar šoferi. Taču, ja jūsu rīcībā nav pārāk daudz laika, ieteicams noalgot putnu gidu, kas var aizvest uz labākajām putnošanas vietām. Varu rekomendēt vietējo tūrisma firmu *Ecotours Georgia* (<http://ecotours.ge/about.html>), kas specializējas tieši dabas tūrismā. Lai arī krievu valodu lielā daļā Gruzijas un Azerbaidžānas ielu (ar to es domāju veikalus, ielu nosaukumus, norādes) nomainījusi angļu valoda un latīņu alfabēts, vairākums vecākās paaudzes cilvēku runā krieviski. Toties liela daļa jauniešu ir uzrunājami angļiski.

Autora adrese:
opermanis@gmail.com

Summary

Birding in the Caucasus /Otar Opermanis/

The article presents an overview of the author's experiences in travelling to different locations in the Southern Caucasus – Georgia and Azerbaijan. Travel notes include remarks on different conservation issues and possibilities to observe and photograph birds in locations such as Vashlovani National Park, Chachuna, Batumi, Stepantsminda in Georgia and Absheron Peninsula and Shirvan National Park in Azerbaijan. The images reflect common species in this region, but they could be interesting to a Latvian visitor.